

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TA`LIM TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH METODIKASI

Feruz Eshimova Kenjaboyevna

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

G-mail:feruzaeshimova11@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada biz bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish modelini ishlab chiqishdan oldin modellashtirish tushunchalariga alohida to‘xtalishimiz kerak. Ta‘lim tizimi mazmunini rivojlantirish, o‘qitishning innovatsion texnologiyalari hamda sifat va samaradorligini oshirish borasida olib borilayotgan islohotlar ta‘lim-tarbiyani insonparvarlashtirish, biologiyani o‘qitishda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlardan foydalanish imkoniyatlari keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Faoliyat, pedagogik faoliyat, maqsadli moduli, tashkiliy-protsessual moduli, resurs-ta‘minlovchi modul, funksional-mazmuniy moduli, natijaviy-monitoring moduli, kognitiv, operatsion va faoliyatli, shaxsiy – individual, ijtimoiy-psixologik.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda zamonaviy ta`lim texnologiyalardan foydalanish metodikasi

Kirish. Biz bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish modelini ishlab chiqishdan oldin modellashtirish tushunchalariga alohida to‘xtalishimiz kerak.

Umumiy ma‘noda “model” (fransuzcha modele - namuna, prototip) qandaydir tizimning tasvirini anglatadi. Pedagogikada keng qo‘llaniladigan model atamasi ko‘plab ta‘riflarga ega. Ulardan bir nechtasini keltiramiz: 1) o‘rganilayotgan obyektning ko‘rsatish yoki takrorlash orqali uning o‘rnini bosa oladigan, uni o‘rganish bizga ushbu obyekt to‘g‘risida yangi ma‘lumot beradigan aqliy ifodalangan yoki moddiy jihatdan amalga oshirilgan tizim; 2) o‘rganilayotgan obyektning ayrim tomonlarini, aloqalarini, funksiyalarini takrorlaydigan elementlar tizimi.

Turli asoslarda qurilgan ilmiy modellarning turli tasniflari mavjud. Biroq, V.A.Shtoff ta'kidlashicha, modellarning xilma-xilligiga qaramasdan, ularning haqiqatni u yoki bu tarzda aks ettirishidir.

Modelni yaratish jarayoni, eng tor ma'noda, modellashtirish deb ataladi.

To'liq modelni yaratish uchun metodologik yondashuvlarni tanlash kerak.

Umumiy ma'noda yondashuv "bu texnikalar, usullar to'plamidir (kimgadir-nimagadir ta'sir ko'rsatishda, nimanidir o'rganishda, ish yuritishda)".

Tizimli yondashuvdan foydalanish o'rganilayotgan jarayonlarni tizimlar shaklida taqlid qiluvchi pedagogik modellarni (shu jumladan tarkibiy va funksional) qurishni o'z ichiga oladi, bu ularning ishlash qonuniyatlari va samarali tashkil etish tamoyillari haqida bilim olishga imkon beradi.

"Faoliyat", "pedagogik faoliyat" tushunchalari faoliyatli yondashuvning mohiyatini aniqlashda asosiy hisoblanadi. "Faoliyat" tushunchasini yuqorida biz ko'rib chiqqanimiz uchun biz "pedagogik faoliyat" tushunchasining mohiyatini ochib beramiz, u ham faoliyatning umumiy belgilari, ham o'ziga xos xususiyatlari bilan tavsiflanadi.

Hozirgi vaqtda "rivojlanayotgan pedagogik faoliyat" deb ataladigan tushuncha tobora ommalashib bormoqda. Bu o'qituvchining faoliyati, talabani rivojlanishi, o'qituvchining o'zi rivojlanishi va mutaxassislarni tayyorlash uchun ijtimoiy talablarning o'zgarishini doimiy ravishda hisobga olish uchun zarur shart sifatida ta'minlaydi. Shunday qilib, faoliyatli yondashuvni amalga oshirish, birinchi navbatda: o'rganilayotgan fenomenni pedagogik faoliyat sifatida aniqlashni; uning tuzilishini aniqlash va xususiyatlarini aniqlash; uning asosiy faoliyat komponentlarini (maqsad, obyekt, mavzu, vositalar, usullar, bosqichlar va natija) o'rganish.

Ta'lim oluvchilarning oilasi bilan hamkorlik munosabatlarini o'rnatishda bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida kompetentligini shakllantirish jarayonini modellashtirish alohida tashkil etuvchilarini loyihalash asosida amalga oshirildi. Biz tomonimizdan bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatishda kompetensiyasini shakllantirish modeli ishlab chiqildi.

1-rasm. Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish kompetensiyasini shakllantirish modeli

I. Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarni shakllantirish bo'yicha maxsus tashkil etilgan tadbirlardan maqsad bu jarayonning samarali bo'lishiga sharoit yaratishdan iborat. Bunday sharoitlarni yaratish quyidagi aniq vazifalarni hal qilishni o'z ichiga oladi:

- o'quvchilarning psixologik savodxonligini oshirish uchun sharoit yaratish;
- bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik munosabatlarini o'rnatishda kompetensiyaning mazmunli elementlari sifatida qobiliyatlarni rivojlantirish;
- ishlab chiqilishi bizni qiziqtirgan kompetensiyani shakllantirish vositasi bo'lgan o'quv fanlari buyicha o'quv rejalari va dasturlari mazmunini aniqlashtirish;
- turli toifadagi kattalar bilan psixologik aloqa o'rnatishga imkon beruvchi o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini shakllantirish
- OTM o'qituvchilarini tegishli tadbirlarga tayyorlash.

Tashkiliy-protsessual modul OTMda bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish uchun kasbiy tayyorgarligini tashkil etish jarayonining ramziy tavsifini o'z ichiga oladi. Tashkilot jarayoni ham bir nechta tarkibiy qismlarga bo'linadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning amaliy mashg'ulotlarini tashkil etish jarayoni o'qituvchi tomonidan o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish muammosini aks ettiruvchi amaliyot dasturlari va amaliy mashg'ulotlarni ishlab chiqish bilan bir qatorda tegishli amaliyot bazasini yaratishni o'z ichiga oladi. O'quvchilarning amaliy mashg'ulotlarini bunday yo'naltirish bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining shakllanish darajasini ob'yektiv baholashga imkon beradigan aniq topshiriqlar, mashqlar, amaliyot davomida bajariladigan individual topshiriqlar, nazorat va baholash materiallari, diagnostika vositalari va attestatsiya tartiblarini ishlab chiqishni belgilaydi.

Talabalarning ilmiy-tadqiqot va o'quv va loyiha faoliyatini tashkil etish jarayoni. Bu jarayon o'quv fanlari, talabalar ilmiy to'garaklari, ilmiy-amaliy konferensiyalar, laboratoriyalar, shuningdek, amaliyot o'tashlari doirasida ishlab chiqilgan talabalarning

loyiha menejerlari - o'qituvchilarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etish bilan parallel ravishda amalga oshiriladi.

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatishda kompetensiyalarini shakllantirish darajasining mezonlari quyidagilardan iborat:

- talabalarning nazariy va tarbiyaviy, ilmiy tayyorgarligi jarayonida shakllanadigan bilimlar hajmidan iborat kognitiv mezon;

- bo'lajak o'qituvchilarning individual va shaxsiy rivojlanish darajasini aks ettiruvchi shaxsiy mezon, o'z faoliyatini tartibga solish qobiliyati, ijodiy va tahliliy qobiliyatlar, ijtimoiy-psixologik (hissiy intellektning rivojlanish darajasi, aloqa sheriklarining his-tuyg'ularini tan olish, his-tuyg'ularini boshqarish, boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatlarda o'zini rag'batlantirish, interaktiv yo'nalishlar - hamkorlikka yo'naltirish) hamda kasbiy va shaxsiy (bo'lajak o'qituvchilarning o'quvchilarning otionalari bilan o'zaro munosabatlarining turli holatlarida xulq-atvor uslubi, o'quvchilarning oilalari bilan munosabatlarda o'qituvchining pozitsiyasi) xususiyatlardir.

- amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish xususiyatlari va darajalarini, bo'lajak o'qituvchilarning o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik munosabatlarini o'rnatish ko'nikmalarini o'zlashtirish darajasini baholashga imkon beruvchi xulq-atvor mezoni. Natijaviy-monitoring moduli bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatishda kompetensiyalarini shakllantirish darajasini pedagogik nazorat qilish jarayonining ramziy tavsifini o'z ichiga oladi.

Bayon etilganlarga asoslanib, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik munosabatlarini o'rnatish bo'yicha kompetensiyasini shakllanganlik darajasini baholashda maxsus tanlab olingan diagnostik instrumentlar yordamida amalga oshirish maqsadga muvofiq ekanligini ta'kidlash mumkin (1-jadval)

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish kompetensiyasini shakllantirish darajasini baholash mezonlari, ko'rsatkichlari usullari

1-jadval

Mezon	Ko'rsatkichlar	Baholash usul
Kognitiv	O'quv rejasining majburiy va variativ qismlarini o'quv fanlarida ko'zda tutilgan bilimlarni o'zlashtirish darajasi	Pedagogik testlar
Operatsion va faoliyatli	Amaliy ko'nikma va malakalar, faoliyatning usul va uslublarini egallaganlik darajasi	Kuzatuv Perseptiv-interaktiv kompetensiyalarni diagnostikasi
Shaxsiy - individual	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining individual shaxsiy xususiyatlari	Shaxsiy kreativlikning diagnostikasi (E.E. Tunik) Kuk-Medli yashirin dushmanlik shkalasi
Ijtimoiy-psixologik	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijtimoiy-psixologik ta'siri	Emosiyonal intellekt diagnostikasi (N Xoll) Shaxsning interaktiv yo'nalganlik diagnostikasi (N.E.Shurkova)
Professional va shaxsiy	O'qituvchining kasbiy va shaxsiy xususiyatlari (uning shaxsiyatining professional muhim fazilatlarini)	Ta'lim oluvchilarning ota onalari bilan shaxslararo kontaktlarda motivatsion yo'nalganligi diagnostikasi (I.D.Ladanov, V.A.Urazova, G.I.Bankalo modifikatsiyasida) Ta'lim oluvchilarning ota-onalari bilan o'zarota'sir vaziyatlarida pedagoglar xulqi stilini aniqlash metodikasi

Ishlab chiqilgan model yaxlitligi bilan ajralib turadi, chunki u nafaqat talabalarni ma'lum bir tor kasbiy fanlar bo'yicha o'qitish jarayoni bilan cheklanib qolmaydi, balki OTMdagi butun o'quv jarayonini, bolajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish kompetensiyasini shakllantirish bo'yicha maqsadli va kompleks faoliyatni tashkil qilishni aks ettiradi.

Ishlab chiqilgan modelning barcha modullari o'zaro bog'liq bo'lib, ular birgalikda bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining o'quvchilarning oilalari bilan kommunikativ hamkorlik aloqalarini o'rnatishda kompetensiyalarini shakllantirish uchun OTM faoliyati tizimini tashkil qiladi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining

ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning uslubiy-didaktik ta'minotini yaratilishi va amaliyotga joriy etilishi nafaqat talabalarni zamonaviy bilimlarini egallashda, balki ularda amaliy ko'nikma va malakalarning shakllanishida ham katta rol o'ynaydi. Shuning uchun ham bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning uslubiy-didaktik ta'minotini bugungi kundagi o'rni va rolini, vazifasi va maqsadini aniq belgilab olish hamda pedagogik o'zgarishlarni inobatga olgan holda o'quv-uslubiy ta'minotning yangi avlodini yaratish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xulosa

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilarning ota-onalari bilan ishlashga nazariy tayyorgarligini rivojlantirish kerak. Nazariy tayyorgarlik jarayonida talabalar nafaqat pedagogik fanlar bo'yicha bilim oladi, balki o'quvchilarning ota-onalari bilan ishonchli va hamkorlik munosabatlari qanday o'rnatilishi haqida ma'lumot oladi. Aloqa o'rnatish bosqichlari, ota-onalar bilan muloqot qilish usullari, ishonchni shakllantirish usullari, psixologik ta'sir texnologiyalari haqidagi bilimlar nazariy mashg'ulotning asosiy elementlari hisoblanadi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilarning oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatishda kompetensiyasini shakllantirish uchun zarur bo'lgan har bir kompetensiyaning shakllanish darajasining pedagogik monitoringini amalga oshirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risida Qonuni. – T.: 2020 y. 23 sentabr/
<https://lex.uz/docs/50130>
2. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora–Tadbirlar to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3775-son qarori. 2018 yil 5 iyun.
3. Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. –T.: TDPU, 2003. – 174 b.
4. Qo'ysinov O.A. Kompetentli yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik ijodkorligini rivojlantirish texnologiyalari. Diss. p.f.d. DSc. – T.: - 2019. – 218 b.
5. Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. Dissertatsiya PhD: 13.00.01.-Toshkent. 2017.-130-b.
6. Abdullayeva B.S. Akademik litsey talabalarining matematik tafakkurini rivojlantirish (Umumlashtiruvchi darslar misolida): Ped.fan.nom. diss. – T., 2002. – 146 b.